

ÅSEN TEATER

Eugenio Barbas tale ved Håbets Pris 2011:

HÅB OG UFORSTÅELIGHED

Uden håb kan vi ikke leve. Håbet kan være en styrke eller en byrde. Det kan være middelmådige illusioner, eller ondartede og skadelige former for tro. Det kan give inspiration til de "sandheder" som forskellige doktriners talsmænd erklærer for evige, og som filosoffer kalder "idoler" eller "livsløgne".

I Odin Teatrets seneste forestilling, *Det Kroniske Liv*, bliver både velstanden og ubehaget ved den verden jeg lever i og kender fra rejser, aviser, bøger, film og fjernsyn gjort synlig gennem en mosaik af detaljer,

som hver især er genkendelig. Tilskueren møder det mønster af privilegier og udstødning, samt den utilgivelige synd vores samfund gør sig skyldig i når det med Charles Baudelaires ord: ”spiser uden at være sulten og drikker uden at være tørstig”. Men forestillingen som helhed kan virke uforståelig, på grund af den facon reaktioner og omstændigheder er forbundet og sat sammen på. Den proklamerer ikke livets fortvivlende absurditet, men peger på en anden måde at leve håbet på, som var det en fortvivlelse vendt på hovedet, det vil sige som poesi: et blik som nedbryder og en oprørsk vitalitet.

Der findes ikke håb, når vi er overbeviste om, at vi ingenting kan udrette, fordi omstændighederne udelukker det. Fortvivlelse er – inden den bliver til en sindstilstand - en smertefuld accept af statu quo, en underkastelse sig de kræfter omkring os, som er i spil, og som virker selvfølgelige og ladet med mening. Mangel på håb er en handlingslammelse, der stammer fra, at vi kun alt for godt forstår, det som omringer os.

Et gådefyldt bånd knytter håb til uforståelighed. Håbet er en mørk kraft, der ikke lader sig gennemskue. Men håbet hjælper mig til, på nært hold og detaljeret, at betragte alt det, jeg ønsker at sige nej til. Uden at søge tilflugt i generel fordømmelse, foragt eller resignation. Og uden at nære illusionen om at have fundet nøglen der kan oplyse det, jeg oplever som mørke kræfter.

En af de mest raffinerede former for totalitarisme i vores tid er pligten til klarhed, foragten for tilstanden jeg-forstår-det-ikke, og den devaluering af uforståelighedens erfaring, hvis hemmelige virkninger fremskynder afgørende valg i vores livet. Klarhedens kultur, som skulle tjene til at oplyse sindene, er i dag medvirkende til at formørke dem.

Hver gang vi tænder for fjernsynet, åbner en avis, eller lytter til en politiker eller ekspert, fremstår verden som noget forståeligt, noget som kan forklares. Enhver information er understøttet af fakta, der bliver tolket og sat ind i en sammenhæng, klar til at blive klassificeret. Eller vi

ser gådefulde nyheder fremlagt med en utålmodig forventning om snarlig løsning. Der skal nok være en forklaring. Hvis den lader vente på sig, vil hændelsen langsomt ende blandt skraldet af uforklarlige nyheder og dømt til glemsel. Den som taler eller skriver, er først og fremmest bange for ikke at være klar. Behovet for at blive forstået, driver os til at skjule de oplevelser, vi ikke helt forstår. Selv indenfor sproget ser vi den samme tendens: udtryk, som ikke kan oversættes præcist fra det ene sprog til det andet, bliver fejlet af bordet, skåret væk. Klarhedens kraft svækkes, når den begraver den kraft, der ligger i tvetydigheden og følelsen af ikke-at-begribe-alt.

Hvis jeg spørger mig selv: "Hvad er teater?", kan jeg finde adskillige kloge svar, men ikke et eneste af dem forekommer mig at være så brugbart, at det kan gribe ind i den verden, der omgiver mig, og forandre bare et lille hjørne af den. Hvis jeg derimod spørger mig selv: "I hvilken paradoksal indhegning i tid og rum er det muligt at fremkalde de mørke kræfter, som hersker i historien og i menneskets indre, hvor kan de synliggøres, rent fysisk, uden at forårsage vold, destruktion og selvdestruktion?" Så forekommer svaret mig ligetil: "I den indhegning vi kalder teater".

Billedet af Fridjof Nansen trænger sig på, videnskabsmand, Folkeforbundets højkommisær for flygtninge og modtager af Nobels fredspris. Han døde 70 år gammel i 1930. I sine modne år var han polarforsker, den mest kreative blandt de norske forskere. De skibe, som åbnede vejen imod Nordpolen, blev i de lange vintermåneder fanget af isen. Man kunne ikke gøre noget. Det eneste håb var at vente på klimaets vekslen uden at bukke under. For tiderne skifter, og til og med den længste nat, som Bertolt Brecht sang, varer ikke evigt. Nansen gjorde noget mere. Han drømte med åbne øjne mod håbløsheden. Han drømte en selvmodsigelse: et skib som sejlede selv om det var indespærret af uovervindelig is. Hans skib hed Fram, et navn som let kunne have fået en spottende klang. Nansen studerede isens beskaffenhed, beregnede havstrømmene og studerede menneskenes fysiske og psykiske

modstandskraft under frostens morderiske jerngreb. For også det frosne hav bevæger og forandrer sig. Han lod sit skib fange af isen og udnyttede dens fortvivlende langsomme fremdrift. Han forvandlede sin færd til en paradoksal og tilsyneladende ubevægelig sejllads parat til at tage initiativet, når tøen satte ind. Nansen, det dybe håbs store mester.

Udover den flygtige sværm af små daglige håb, eksisterer det dybe håb, det som ligger på den anden side af grænsen for den Store Frost og vores angst for den. Hvis vi vil holde det dybe håb i live, bliver vi nødt til at betragte det fra dets modsætning, og fastholde benægtelsen af dets mørke ansigt. At holde håbet levende – undsige håbløsheden – er en vanskelig opgave. Noget vi kun alt for godt ved. Håbet forudsætter handling, der kan være lige så udmattende som det at gøre modstand. Det betyder at reagere i første person ofte med en adfærd, som er uforståelig ud fra faglige kriterier og andres forventninger.

Indtil i dag har jeg lavet forestillinger, som beskrev hændelser fra fortiden og nutiden. Med *Det Kroniske Liv* har jeg for første gang arbejdet på en forestilling, som er tænkt i en nær fremtid, fiktiv og simultan. Handlingen finder sted i Danmark og Europa: forskellige lande på samme tid. Historien foregår i de første måneder efter en borgerkrig. For at gøre hændelsesforløbet mindre troværdigt (hvilket ikke er nogen trøst) har jeg placeret det i en relativ nær fremtid, 2031. Jeg har bestræbt mig på at sløre forbindelsen mellem de forskellige elementer i helheden, og har dermed forringet tilskuerens illusion om at kunne genkende kæderne af årsag og virkning. Helheden tegner et panorama, som ikke lader sig omfavne rationelt.

Vi bombarderes døgnet rundt af et væld af stemmer, der foregiver at kommentere os historiens forskellige "hvorfor", den historie som belejrer vores liv og truer med at slæbe det ind i kaos. De let fattelige svar får de spørgsmål som angår os mest til at forstumme, udvander deres nødvendighed og bliver til beroligende piller. Vi ved det, men vi kan ikke undvære dem. Forståelighedens fiktion er en trøst.

Jeg tror ikke, at min opgave i teatret består i at udlægge en troværdig tolkning af de begivenheder, andre har fortalt eller i at vise en vej ud af det jerngreb i hvilket vi føler os fanget. Jeg tror min opgave er en anden: at give form og troværdighed til det uforståelige, til de impulser som er en gåde også for mig selv, at forvandle dem til et garnnøgle af handlinger-i-live og overdrage dem til tilskuerens overvejelser, ærgrelse, afsky og medlidenhed. Jeg kunne ønske mig, at dette garnnøgle af handlinger-i-live inficerer den zone i enhver af os, hvor mistro og naivitet blandes.

Vi går ud fra som givet, at en teaterforestilling først og fremmest skal kommunikere. Jeg tror, det er sandt indtil et vist punkt. Det som "vækker" tilskueren, er den måde skuespilleren er i stand til alkymistisk at skifte fra ubegribelige situationer til øjeblikke, som er helt tydelige, næsten ren information. Denne proces frembringer en tilstand af skærpet liv med indre konsekvenser, som kun teatret kan udløse i mennesket. I sådanne øjeblikke føler vi os, som tilskuere, stillet overfor et afgørende spørgsmål: hvilken anden virkelighed ligger gemt bag det, der forekommer os at være helt klart? Er klarheden en form for blindhed, manipulation eller censur?

Et skib fastholdt af isens jerngreb: Jeg laver teater for at forvandle skibet til en lille prekær ø af modstand, for mig og for mine medrejsende, skuespillere og tilskuere. På denne lille ø, som tusinde hav-stier forbinder til det omliggende landskab, væver jeg forestillinger som virker og *er* obskure. Jeg forsøger at bringe dem ud i lyset, de mørke kræfter som bor i mig, i min biografi, i historien som har kapret mig, i min erobrede anderledeshed, i de anderledesheder som andre har vidst at erobre. Jeg vil gengælde tilskuernes ulejlighed ved at komme til teatret. Jeg vil tilbyde dem visionen af en uforståelighed, som de kan genkende, fordi det viser det de ønsker at sige nej til: billedet af det land de ønsker at forlade. Det er lysten til at tage afstand, som bevarer håbets frø.

Jeg ville ønske at forestillingen åbnede en lille sprække ind til individets mørke og glødende magma, ind til hans møjsommelige zig-zag for at befri sig fra et frossent jerngreb: Vor Frue Historiens omfavnelse, den uforsonlige Aborternes og Forlisenes Store Moder. Måske er det ikke spørgsmålet "Hvor kommer jeg fra?", som definerer vores identitet, men spørgsmålet: "Hvor fra vil jeg væk?".